

II.

A KÖNYVTÁRI MUNKA
MÓDSZERTANI KÉRDÉSEIRŐL

A reprográfia jelentősége a korszerű nemzeti könyvtárban

BABICZKY BÉLA

Ismeretes, hogy a korszerű könyvtárban egyre nagyobb szerepet játszanak a technika vívmányai. Ezek közül az egyik legjelentősebb területet a dokumentumok másolása és sokszorosítása jelenti.

A könyvtárak szolgáltatásai között régóta szerepel már a hagyományos fényképezéses másolás: kéziratokról, nyomtatványokról, illusztrációkról a kutatók számára fotomásolatot igen sok könyvtár készít.

Néhány évtizeddel ezelőtt alakult ki a könyvtári és dokumentációs fényképezés speciális területe: a mikromásolás, mégpedig ennek különféle formái: a mikrofilm, a mikrofilmlap, mikrokártya, melyeknek használata olvasókészülékek segítségével lehetséges.

Legújabbban egészen új eljárások terjedtek el, melyekkel a kutatók számára fényképnegatív, illetve mikrofilm közbeiktatásával (mikrofilmek gyors visszanyagytása olvasókészülékkel, speciális elektrografiai nagyítás), vagy különféle, ún. közvetlen másoló eljárásokkal (optikai és kontaktmásoló eljárások diffúziós, elektrografiai vagy termografiai jelenség segítségével) az eredetivel egyező nagyságú, vagy olvasható méretben kicsinyített másolatok nyújthatók.

A különféle fizikai-kémiai jelenségeken alapuló újabb eljárásokat nemcsak másolásra, hanem sokszorosításra — elsősorban kisofszet nyomóformák gyors előállítására — is egyre nagyobb mértékben alkalmazzák a könyvtári és dokumentációs publikációk megjelentetésénél.

A másolási és sokszorosítási eljárások komplex megjelölésére még 1947-ben holland reprodukciós fényképészek körében új elnevezés keletkezett, a reprográfia fogalma, melyet az 1961-ben megindított *Reprographie* c. német szakfolyóirat terjesztett el szélesebb körben és tett néhány év leforgása alatt nemzetközileg használatos szakkifejezéssé.¹ A reprográfia egész sor olyan technikai területet jelöl, melyet sugárzásra (fényre, elektromos és hőszugárzásra stb.) érzékeny anyagok segítségével dokumentumok különféle célra történő másolására, sokszorosítására használnak fel.² E területek eredményei és sokoldalú alkalmazásuk lehetőségei felett az 1963 októberében Kölnben megrendezett I. Nemzetközi Reprográfiai Kongresszus nyújtott áttekintést.³

A kutatói igények kielégítésére az Országos Széchényi Könyvtár már az 1930-as években készített fényképmásolatokat. Állománya rendszeres mikrofilmezését 1951-ben kezdte meg. Ekkor létesült önálló csoportként, illetve osztály-

ként Mikrofilmtára. Ennek történetét és fejlődésének első tíz esztendejét egyik előző évkönyvünkben ismertettük.⁴

A könyvtár mikrofilmezési munkája elsősorban saját állományának biztonsági és állományvédelmi mikrofilmezésére koncentrálódik. Az állománymikrofilmezés évi mennyiségét az elmúlt három év (1961—1963) során az előző évekhez képest közel kétszerezésre emeltük. Míg 1959-ben és 1960-ban csupán évi 200 000 felvétel készült, 1961-ben 293 000, 1962-ben és 1963-ban több mint 400 000 felvételt készítettünk. Ebből a mikrofilmgyűjtemény 1961-ben 230 000, 1962-ben 350 000 és 1963-ban 341 000 felvétellel gyarapodott. Ezzel a mikrofilmtár állománya az elmúlt három évben közel annyival gyarapodott, mint az előző tíz év alatt összesen. (Lásd a táblázatot.)

Az állomány jellege	Az állomány 1960. dec. 31.		G y a r a p o d á s						Az állomány 1963. dec. 31.	
			1961		1962		1963			
	mű	felv.	mű	felv.	mű	felv.	mű	felv.	mű	felv.
Kézirat	1326	278 400	222	42 274	143	57 232	156	29 864	1847	407 770
Régi nyomtatvány	1217	155 200	348	29 473	286	23 559	167	19 130	2018	227 362
Hírlap és folyóirat	215	730 000	1	108 034	3	183 138	4	253 866	223	1 275 038
Zenemű	1152	91 200	170	37 729	141	54 347	196	25 130	1659	208 406
Plakát és térkép	44	65	—	—	3	3 777	—	—	47	3 842
Színháztörténeti anyag	93	41 600	1	8 866	1	19 864	1	15 734	96	86 064
Modern nyomtatvány	343	68 000	30	2 700	41	7 848	16	2 576	430	81 124
Összesen	4390	1 364 465	772	229 076	618	349 765	540	346 300	6320	2 289 606

Az évi mikrofilmtermelés többi része a kutatói és könyvtárközi igények kielégítését szolgálta. 1961-ben 41 342, 1962-ben 60 000, 1963-ban 62 800 mikrofilmfelvételt készítettünk erre a célra.

Az állományvédelmet szolgálta még, hogy mikrofilm-negatívjainkról rendszeresen pozitív filmmásolatokat (olvasófilmet) is készítettünk. A pozitív mikrofilmmállomány 1962. december 31-én 1500 tekercs (á 30 m) volt összesen kb. 1 200 000 felvétel, 1963. december 31-én 1800 tekercs, kb. 1 600 000 felvétel.

A mikrofilmeknek több mint fele a Hírlaptár anyagáról készült és 1963-tól még nagyobb arányban a hírlapok és folyóiratok mikrofilmezése irányába tolódik.

A számszerű adatok és eredmények mellett a gyűjtemény tartalmi kérdései kerültek egyre jobban előtérbe. Az elmúlt három év fő feladata a könyvtár mikrofilmprogramjának kialakítása volt az új nemzeti könyvtár keretei között.

A mikrofilmezés jelentőségére és szerepére már az említett tanulmányban⁴ is utaltunk, vizsgálódásainknál azonban akkor szinte kizárólagosan csak a biztonsági és állományvédelmi mikrofilmezés szempontjaira figyeltünk.

Az eltelt évek során világossá vált, hogy kialakítandó új nemzeti könyvtárunknak sokoldalúbb feladatokra kell felkészülnie a reprográfia területén, és hogy ezeket az eddigiéknél sokkal szélesebb alapon kell kialakítani és meg-

tervezni és elvi síkon ki kell dolgozni a nemzeti könyvtár új funkcióinak figyelembevételével a reprográfiai feladatokat is. Nem elegendő tehát pusztán a mikrofilmtechnika és a reprográfia által nyújtott lehetőségekből kiindulni, hanem valamennyi feladatot a társadalmi igények felmérése alapján kell vizsgálat tárgyává tenni.

Igen hasznosnak látszik, ha megvizsgáljuk más nemzeti könyvtárak reprográfiai munkáját. A könyvtárak évkönyvei, évi jelentései, bulletinjei számszerű adataikkal azonban önmagában csak azt bizonyítják, hogy mekkora méretű munka folyik. Arra vonatkozólag, hogy tartalmilag mi rejtőzik az adatok mögött, csak elvétele találunk kellő tájékoztatást.

A varsói nemzeti könyvtár például 1949 óta országos mikrofilmezési munkálatokat folytat és mikrofilmre vesz valamennyi lengyel könyvtárban fellelhető nemzeti könyvkincset. Az elkészült anyagról sorozatosan jegyzéket publikál. 1962 végén gyűjteményükben kb. 20 000 műnek mintegy 10 millió felvétele foglalt helyet. A munkát a nemzeti könyvtár tudományos tanácsa irányítja és ellenőrzi az országos mikrofilmezési terv végrehajtását. Tevékenységüket, melyet példamutatóan fejlesztettek ki és folytatnak, hazánkban is ismerik.⁵

A kérdés annál bonyolultabb, mert a nemzeti könyvtárak közismerten igen különböző jellegűek történelmi múltjuk, az adott társadalomban és könyvtári környezetben elfoglalt helyzetük következtében. Sok esetben egyes nemzeti könyvtárak ellátnak nem tipikusan nemzeti könyvtári feladatokat is, máshol viszont kimondottan nemzeti könyvtári feladatokat alapjában más típusú könyvtár, vagy könyvtárak csoportja lát el, aszerint, hogy a történelmileg kialakult könyvtárak hogyan osztják meg egymás között a nemzeti könyvtári feladatokat. Ebből következik, hogy a nemzeti könyvtár mikrofilmezési és egyéb reprográfiai feladatainak körvonalazásához nem elegendő kizárólagosan a nemzeti könyvtárak munkáját szemügyre venni, hanem mindazokét a könyvtárakét, intézményekét, melyek az adott körülmények között a művelődés és tudomány szempontjából nemzeti feladatokat szolgálnak. Vizsgálni kell ezért mindazokat a mikrofilmezési és kiadói programokat is, melyeket a legkülönbözőbb keretek között a nemzeti kultúra történelmi értékű emlékeinek másolására, sokszorosítására dolgoztak ki az utókor számára való könyvtári vagy más archivális megőrzés, vagy az aktív tudományos kutatás támogatása céljából. Ilyenek a biztonsági mikrofilmezési programok éppúgy, mint ahogy annak kell tekinteni egész sor mikrokiadói tevékenységet, facsimile-kiadást, vagy magát a bibliográfiai tevékenységet szolgáló sokszorosítási apparátust is. A könyvtári és dokumentációs tájékoztató szolgálat általában bőven él a reprográfia adta lehetőségekkel, ennek egy része a nemzeti könyvtár feladatai körébe tartozik.

A fentiek miatt lényegében nemzeti könyvtári mikrofilmezési program-sorozat lebonyolításának lehet tekinteni az Unesco mozgó mikrofilm-szolgálatának munkáját is, melynek keretében az önálló mikrofilmezésre még be nem rendezkedett országokban (latinamerikai, afrikai, arab országok) a régi kéziratokat, nyomtatványokat és más fontos történelmi forrásokat — köztük elsősorban hírlapokat — mikrofilmeznek.

Ha szemügyre vesszük a különféle mikrokiadási programokat, észrevehetjük, hogy ezek sok esetben tehermentesítik a nemzeti könyvtárakat mikrofilmezési feladataik alól, mert gyűjteményeiket a mikrokiadványok beszerzésével egészítik ki.

A mikrokiadások természetesen nemcsak a nemzeti könyvtárakat támogatják, hanem minden könyvtártípust és a tudományos kutatást általában. De ha megfigyeljük a nemzeti könyvtárak mikrofilmjezési programját, könnyen felismerhetjük, hogyan kapcsolódnak ezek egybe a könyvtár tudományos kutatási feladataival; a biztonsági és állományvédelmi mikrofilmjezést szükségszerűen és ésszerűen egybe kell kapcsolni a tudományos kutatási feladatok könyvtári támogatásával.

A tudományos kutatás támogatását célozza például az is, hogy a könyvtárak egyre gyakrabban publikálják mikrofilmállományuk címjegyzékét, hogy ezáltal a mikrofilmek használatát a könyvtárak széles köre számára biztosítsák.

A mikrofilmjezési programok másik jellemzője — éppúgy mint a mikrokiadási programoké —, hogy egyrészt gondos bibliográfiai előkészítést kívánnak, másrészt bele kell illeszkedniök valamilyen tudományosan körülhatárolt terv keretébe.

E tanulságok eredményeképpen következik, hogy új nemzeti könyvtárunk mikrofilmjezési és egyéb reprográfiai feladatait csupán más könyvtárak gyakorlatának analógiája alapján kialakítani nem lehet, hanem a létesülő új nemzeti könyvtár funkcióinak kialakítása, megtervezése kell hogy alapját képezze az e téren végzendő munkának is.

Nemzeti könyvtárunk beleilleszkedik könyvtárügyünk és a könyvtári bázisokra támaszkodó tudományos kutatási és művelődési munka egészébe. Ebből következik, hogy az, amit a nemzeti könyvtár a reprográfia eszközeivel végez és létrehoz, nem zárkozhat be a nemzeti könyvtár falai közé, nem korlátozódhat csupán saját állományának belterjes másolására, sokszorosítására és saját belső igényei kielégítésére. Ez annál inkább így van, mert sajátos jellegénél fogva épp a mikromásolás, valamint az egyéb másoló és sokszorosító eljárások országos, sőt nemzetközi funkciók ellátására vannak hivatva.

A könyvtárközi és a tudományos együttműködés a nemzeti könyvtár számára nem kis mértékben épp a reprográfia eszközeivel realizálódik: mikromásolatok nyújtásában, a kutatók számára a gyorsmásolás biztosításában, az állomány kiegészítésének lehetőségében, a könyvtárközi kölcsönzés igényének kielégítésében, a könyvtári kiadványokban és a könyvtárak belső munkájában való gazdaságos felhasználás lehetőségeiben egyaránt.

Nemzeti könyvtárunk mikrofilmjezési profiljának kialakításához figyelembe kell venni a hazai mikrofilmjezési helyzetet. A magyar tudományos és szakkönyvtárakról és szolgáltatásaikról kiadott tájékoztatóban szereplő 36 könyvtár közül 14 könyvtárnál tesznek említést fotoszolgáltatásról, azonban mikrofilmjezés ezeknek is csak egy részében folyik.⁶ A könyvtárak egy részében a mikrofilmjezés szinte kizárólag a kutatói és dokumentációs igények kielégítésére szolgál, sok helyen — amint ez a könyvtárak évkönyveiből kitűnik — nem nyílik lehetőség az egyébként szükségesnek tartott állományvédelmi mikrofilmjezésre. Biztonsági mikrofilmjezést lényegében a Széchényi Könyvtár mellett csak az MTA könyvtára és a budapesti Egyetemi Könyvtár végez, a debreceni és a szegedi egyetemi könyvtárak kapacitásuknak csak igen kis töredékét tudják erre a tervszerű munkára fordítani. Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ mikrofilmjezése lényegében dokumentációs célokat szolgál, az egyetemek pedig elsősorban az oktatás és tudományos kutatás céljára szolgáló feladatokat végzik el. Ugyanakkor a könyvtárak széles körében van szétszórva olyan könyvállomány, olyan folyóiratok, hírlapok és kéziratos anyag, melyek a Széchényi Könyvtár

gyűjteményeiben nincsenek meg, de nemzeti történelmünk forrásainak tekintendők. A nemzeti könyvtár állományának kiegészítése érdekében ezek mikrofilmzésének megvalósítását nemzeti könyvtári feladatnak kell tekinteni. Ezt csak a könyvtárak széles körével való mikrofilmzési együttműködéssel lehetne megvalósítani. Ez az együttműködés kölcsönösségi alapon volna megoldható.

Könyvtárunk az elmúlt években két alkalommal is felmérte mikrofilmzési feladatait. Ezek szerint a felmérések szerint — figyelembe véve a könyvtár állományának értékét és a veszélyeztetettség és használat mértékét — mintegy 15—20 millió mikrofilmfelvétel sürgős elkészítése volna szükséges. További 20 millió felvétel mikrofilmzése ugyancsak szükségesnek látszik valamivel későbbi időben. De ez csak a könyvtár állományában levő anyagra vonatkozik. Az 1963-ban végzett országos felmérés tanúsága és adatai viszont azt mutatják, hogy nemzeti könyvtárunk előtt igen nagy feladatok állnak országos vonatkozásban is, mert könyvtárainkban országszerte igen sok olyan mikrofilmre kívánczó anyagot tartanak nyilván, mely a nemzeti könyvtár állományának kiegészítését szolgálhatná. Ez tehát nemcsak nagy feladat, de egyben igen nagy, és el nem mulasztható lehetőséget is rejt magában az állomány teljessé tételére.

A nemzeti könyvtárak — bármilyen nagy különbségek is mutatkoznak közöttük — alapvető feladatuknak tekintik a nemzeti könyvtermés egészének összegyűjtését és az utókor számára való megőrzését.⁷ A teljesség szempontjából tehát a nemzeti könyvtárra hárul állománya kiegészítésének kötelessége. Ez csak részben sikerülhet eredeti példányok alakjában, zömében nyilván másolatokat (mikrofilm, fotomásolat, xerox-másolat stb.) kell majd alkalmazni. Ez a kötelezettség a bibliográfiai számbavétel érdekében a bibliográfiai apparátus szélesítését is feltételezi, továbbá, hogy nemzeti könyvtárunknak a jelenleginél sokkal erősebb ütemben kell folytatnia a mikrofilmzést. Igen nagy hangsúly esik periodika gyűjteményünk kiegészítésére, hiányzó kiadványok, hiányzó évfolyamok, hiányzó lapok pótlására. Nyilvánvaló, hogy a pótlás során nemcsak mikromásolatokra, hanem eredeti méretű másolatok egész sorára is szükség lesz.

A nemzeti könyvtárnak az állománymikrofilmzés során figyelemmel kell lennie arra, hogy eleve a legteltesebb és legsértetlenebb példányok kerüljenek mikrofilmzésre, és hogy az esetleges hiányok más könyvtárak állományából azonnal kiegészítésre kerüljenek.

Mint ismeretes az Országos Széchényi Könyvtár a múlt terhes örökségeként és a jelenlegi lehetőségek nem kielégítő volta miatt katasztrófálisan elmaradt állománya gondozásában. Könyveink jelentős része — kötés híján — elrongyolódott, hírlapjaink papírja darabokra töredezik. Ha fennáll az a kötelezettség, hogy őrizzük meg az utókor számára a falaink között levő szellemi termékeket, ez a javító munkák és az állomány védelmét szolgáló preventív intézkedések egész sorának megtételét követeli meg. A restauráló munka mellett a mikrofilmzésnek és más reprográfiai eljárásoknak is megvannak az állományvédelmi vonatkozásai. Ezért vár mikrofilmzésre úgyszólván a könyvtár teljes hírlapanyaga, hogy ezáltal az eredeti példányokat tehermentesíteni lehessen a használattól. Mindez olyan kötelezettség, amely a világ valamennyi nemzeti könyvtárára érvényes — állapítják meg a könyvtár hivatalos állásfoglalását tartalmazó irányelvek⁸.

Az állománykiegészítés a nemzeti könyvtár számára nemcsak hiányzó részletek beszerzését jelenti, hanem olyan eredetiben be nem szerezhető anyag megszerzését is, mely nemzeti jellegénél fogva a könyvtár gyűjteményébe kívánczik.

Régi nyomtatványok, unikumok, kéziratok igen sokszor csak másolat formájában szerezhetőek meg.

Az állománykiegészítés céljára igénybe lehet venni a könyvtárközi kölcsönzést. A bekért művek saját laboratóriumban való mikrofilmezésénél nagyobb lehetőségek nyílhatnak a könyvtárakkal kötött egyezmények keretében folyó mikrofilmezési programok megvalósításában. Természetszerűleg mikrofilmet más könyvtár laboratóriumban is lehet készíttetni, a mikrokiadások szerzeményezése pedig szintén gazdag állománykiegészítési lehetőségeket rejt magában. Az ilyen módon megszerezhető anyag figyelése és beszerzése csak tervszerű munkával lehetséges. Az OSZK mikrofilm-gyűjteményében csak mintegy 10% azoknak a mikrofilmeknek a száma, melyeknek eredetije nincs meg a könyvtárban. A könyvtár használói természetsszerűleg elsősorban ez iránt az anyag iránt érdeklődnek.

A mikrofilm-használat a korszerű könyvtárban egyre nagyobb szerephez jut. Egyre nagyobb lesz az a dokumentumanyag, melyhez csak mikromásolat formájában lehet hozzájutni. Bár a mikrofilm használatával kapcsolatban sok még az idegenkedés — sokszor a nem megfelelő technikai felszerelés is oka lehet ennek —, a nemzeti könyvtár olvasószolgálatában biztosítani kell a mikrofilmek szélesebb körű használatát. Ehhez megfelelő számú és különféle típusú és méretű mikromásolatok olvasására alkalmas korszerű olvasókészülékre van szükség. Az olvasás mellett biztosítani kell azt, hogy az olvasó szükség esetén a mikrofilmről azonnal másolatot kaphasson. Erre a célra az olvasó által kezelhető olvasó-nagyító készülékek látszanának a legcélszerűbbeknek.

A nemzeti könyvtár olvasótermi rendszerében tehát helyet kell hogy kapjon a korszerű mikrofilm olvasóterem. Mikrofilm olvasókészülékeknek kell lenniök a kutatófülkékben is.⁹

Biztosítani kell az olvasószolgálatban a korszerű gyorsmásolás lehetőségét is, hogy az eredeti dokumentumokról a kutató azonnal másolatot készíthessen, illetve központi gyorsmásoló szolgálatban a kért oldalakról azonnal másolatot kaphasson. E célt ez ideig a könyvtárakban a reflexmásolásos gyorsmásoló berendezésekkel (diffúziós eljárás) oldották meg. Újabban más gyorsmásolási lehetőségek is rendelkezésre állanak. A gyorselőhívó berendezések gyorsfotopapírokkal az optikai másolást is automatizálták. Van olyan automatikus fotokópiagép, mely fekete-alapú másolatokat előhívással együtt 30 mp alatt készít. Optikai fotokópiagéphez szerkesztett gyorselőhívóban autopozitív papírra fehér alapú másolatok is készíthetők, és a kidolgozás nappali fényben csak néhány percig tart.¹⁰

A könyvtári olvasószolgálati igények kielégítésére legideálisabb eljárás az elektrofotográfia. A Xerox 914 másoló automata — melyet egyelőre csak bérelni lehet — maximálisan A3 méretű eredetiről percenként 6 másolatot készít 140 × 203 mm-től 254 × 395 mm méretig terjedő rendes papírlapra. Ugyancsak elektrofotográfiai elven (elektrofax eljárás) alapszik az Elektroclark másolókészülék, mely ugyancsak maximálisan A3 formátumú eredetiről 1:1 vagy 2:1 arányban A 4 formátumú speciális cinkoxidos papírra készít másolatokat. Megfelelő könyvtartó berendezéssel a hazánkban használatos Xerox készülékekkel is készíthető gyors másolat könyvekről is. Ezt az eljárást erre a célra több külföldi könyvtár használja, bár eredeti rendeltetése elsősorban kisofszet nyomóformák előállítására teszi alkalmassá.¹¹

A nemzeti könyvtárnak egyes területeken szakkönyvtári funkciókat is vállalnia kell. Az országos szakkönyvtárak rendszerében állományánál fogva legésszerűbben a magyar irodalom és a magyar történelem területén illeszkedhetik be az országos szakkönyvtári rendszerbe.¹² E szakkönyvtári funkció a tájékoztató és olvasószolgálatban a kutatómunka szolgálata érdekében még fokozottabban megköveteli a reprográfiai eljárások használatát.

Az országos könyvtárügyi feladatok közül a nemzeti könyvtárnak vállalnia kell a könyvtárközi kölcsönzés lebonyolítását. Ezt elsősorban saját állományából biztosíthatná, de a muzeális állomány — különösen a rongált anyag — sok esetben akadály lehet a könyvtárközi kölcsönzésnek. Egyetlen lehetőség ebben az esetben a mikrofilm formájában való kölcsönzés lehet.

A könyvtárak életében a kooperáció mind belföldi, mind külföldi vonatkozásban egyre nagyobb szerephez jut.¹³ Az új nemzeti könyvtárra is vonatkozik ez, többek között a mikromásolás és az egyéb reprográfiai eljárásokkal megoldható feladatok tekintetében egyaránt.

A könyvtárak mikrofilmezési együttműködése tekintetében nagy jelentősége van annak, ha a könyvtárak megjelentetik mikrofilmjeik címjegyzékét. Ez bizonyos mértékben pótolhatja a mikrofilmek központi címjegyzékét is, de nemzetközi vonatkozásban a mikrofilmek cseréjének szinte egyetlen lehetőségét nyújtja. A nemzeti könyvtár mikrofilm jegyzékeinek az országos mikrofilmezési munkálatok összehangolásában is jelentős szerepe lehet.

Az új nemzeti könyvtár feladatai szempontjából felvetődhet a mikrokiadás lehetősége is.¹⁴ Magyarországon mikrokiadványok rendszeresen egyedül az MTA Könyvtárában jelennek meg mikrofilmlap illetve mikrokártya formában. Sok országban a könyvtárak és intézmények egész sora készít mikrokiadványokat. Az Unesco kimutatásában 1962-ben 58 mikrokiadót tüntet fel.¹⁵

A mikrokiadók között kimondottan nemzeti könyvtárakat nem találunk, de több olyan egyetemi könyvtár akad, melyek a nemzeti művelődés szempontjából nemzeti könyvtári feladatokat töltenek be. Más könyvtárak, tudományos intézmények, vagy akár üzleti jellegű vállalkozások is valamilyen határozott tudományos program megvalósítására törekedve, sok esetben olyan kiadási programot hajtanak végre, mely a mikromásolatoknak a könyvtárak és tudományos intézmények széles körében való használatát előmozdítva, a nemzeti könyvtárakat tehermentesíti mikrofilmezési feladataik alól.

Nem nehéz felismerni a nemzeti és tudományos célkitűzések összetalálkozását olyan mikrokiadványok esetében, mint pl. az International Documentation Centre (Tumba, Sweden) *Micro Library* és *Basic Collections in Microedition* c. címjegyzék-sorozataiban közölt szláv kiadványokról vagy indiai és indiai vonatkozású kiadványokról készített mikrolapok. Hasonlóan nemzeti könyvtári funkciókat töltenek be azok a vállalkozások, melyek egy-egy ország régi hírlapjainak újrakiadására vállalkoznak mikrokiadvány formájában. Így a Helsinki Egyetemi Könyvtár a finn újságokat adja ki újra mikrokiadásban, eddig 450 cím jelent meg, kb. 8 millió felvétel. A francia Association pour la Conservation de la Reproduction Photographique de la Presse (ACRPP) 46 teljes folyóiratot és 18 címet részlegesen adott ki mikrokiadás formájában 35 mm-es perforálatlan filmen. Számos északamerikai vállalkozás és egyesület ad ki rendszeresen újságokat a könyvtárak állományának pótlására. Más mikrokiadók pl. akadémiai könyvtárak, határozottan egyes tudományok területén foglalkoznak mikrokiadásokkal, az

University of Rochester Press például 1960 júliusig 614 zenei publikációt készített mikrokártyán.¹⁶

A mikrokiadások között egyre több olyan akad, melynek egyetlen megjelenési formája a mikrofilm vagy mikrolap. Ezek a kiadványok természetesen bele tartoznak a megfelelő nemzeti könyvtár gyűjteményébe. A mikrokiadványok tehát mindenképpen helyet követelnek a maguk számára a nemzeti könyvtárak állományában. E mellett nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy a mikrokiadványok igen jó lehetőségeket nyújtanak fontos standard művek megszerzésére, melyek nem tartoznak a nemzeti könyvanyagba, de nem hiányozhatnak a nemzeti könyvtár gyűjteményéből. A mi új nemzeti könyvtárunk számára is számos lehetőséget rejt ez magában a külföldi standard művek beszerzésére.

Gyakorivá kezd válni a mikrokiadás könyvtári címjegyzékek, bibliográfiák, indexek, tartalommutatók, referátumok stb. esetében is. Ez ésszerűvé és gazdaságossá teheti a könyvtárak kiadói tevékenységét. Így például a svéd hírlapok cikkeinek indexét 1959 óta mikrofilmlapon adják ki: 70 hírlap cikkei 23 tárgykörben. *Evans: American Bibliography* 13 kötete mikronyomat formájában került kiadásra.¹⁷ Ezek és hasonló példák az új nemzeti könyvtár bibliográfiai és egyéb kiadási tevékenysége számára is új lehetőségeket látszanak biztosítani.

A nemzeti könyvtár gondolhatja mikrokártya kiadásra a könyvtárak szélesebb körében szükséges segédkönyvek újrakiadásával is. Ez éppúgy lehetne valamilyen kiadó szerv, pl. a Könyvtárellátó feladata is.

A nemzeti könyvtár reprográfiai feladatai között a könyvmuzeológiai feladatokat is meg kell említeni. Részben ide sorolható a nagy alakú eredetiek, térképek, grafikai plakátok fényképezése is, mely nagyobb méretű síkfilmre, vagy esetleg 70 mm-es mikrofilmre történhetik. Ide sorolható a színes fényképezés megvalósítása, hogy a könyvtár színes kéziratos anyagáról a kutatás és oktatás számára felvételeket tudjanak szolgáltatni a párizsi Bibliothèque Nationale és a Bodleyana színes mikrofilmjei, vagy a bécsi Nationalbibliothek színes diapozitívjai példájára. Az új nemzeti könyvtár feladatai között joggal foglalhatja helyét az infravörös és ultraibolya sugarakkal való fényképezés az olvashatatlanná vált régi szövegek rekonstruálása érdekében. A nemzeti könyvtárak (Bécs, Párizs stb.) mellett e területen speciális intézmények, pl. a római Gallo Intézet értek el komoly eredményeket.

Az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményei néhány évvel ezelőtt kidolgozták mikrofilmezési terveiket, s azt azóta tovább finomítják. Az állomány egyes típusain, kategóriáin, évkörein stb. belül kötetszámra és felvételszámra megállapították a mikrofilmezésre kerülő anyag mennyiségét és azt fontossági sorrendben lebontva adják mikrofilmezésre. Ezt a tervet természetesen az élet minduntalan módosítja, előkerülnek más könyvtárak gyűjteményeiből értékes kiegészítő anyagok, kiderülnek hézagok, melyek más könyvtárakkal való együttműködést követelnek meg a mikrofilmezésben. A mikrofilmezési program helyes lebonyolítása a mikrofilm osztály és az egyes gyűjtemények állandó szoros együttműködését követeli meg, tartalmi vonatkozásban is.

A nemzeti könyvtár közel 35–40 millió mikrofilmvételti tervével az országos felmérésben szereplő 90 milliónyi felvételt figyelembe véve szinte egyedüli helyen áll és különösen nagy koordináló feladatai vannak, hiszen az országosan mikrofilmezendő 90 millió felvételen bőven akad olyan, melyet a nemzeti könyvtár már mikrofilmre vett, vagy melynek mikrofilmezését szintén tervezi. A pár-

huzamos munka csak a munkák összehangolásával, a feladatok megosztásával, a könyvtárak jó együttműködésével lehetséges. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ezzel a nemzeti könyvtár feladatai csökkennek, hiszen a már mikrofilmezett anyagokról neki kell másolatokat nyújtania a többi könyvtár számára.

A feladatok megtervezése elsősorban a legnagyobb volumenű hírnap és folyóirat mikrofilmezés területén szükséges, és nemzeti könyvtárunkra elsősorban — a francia példához hasonlóan — a magyar hírlapok és folyóiratok országos mikrofilmezésének végrehajtása hárul fő feladatként.

A nemzeti könyvtár kiadói tevékenysége érdekében — a mikrokiadványoktól eltekintve — gondolni kell a megfelelő reprográfiai másolási és sokszorosítási lehetőségek biztosítására is, mert a Könyvtártudományi és Módszertani Központ egyre több saját feladata miatt a nemzeti könyvtár számára szükséges kiadási munkákat egyre kevésbé fogja tudni biztosítani.

Az elmondottak alapján joggal állapíthatjuk meg, hogy a reprográfiai eljárások tanulmányozása a nemzeti könyvtári feladatok helyes kialakítása érdekében könyvtárunk egyik fontos és közeli feladata.

Jegyzetek

1. Goebel, J.: Erster Internationaler Kongress für Reprographie. = *Reprographie*. 1963. 3. Jg. 6., 122. p.
2. Schürmeyer, W.: Reprographie und Dokumentation. = *Nachrichten für Dokumentation*. 1963:3., 129—130. p. Thiele, G.: Die Reprographie— heute. = *Nachrichten für Dokumentation*. 1963:3., 136—138. p.
3. Babiczky B.: Az I. Nemzetközi Reprográfiai Kongresszuson. = *OSZK Híradó*, 1963:5., 145—149. p. ua.: A reprográfia fejlődésének fő irányai az I. Nemzetközi Reprográfiai Kongresszuson. *Könyvt. Figyelő*. 1963:5., 223—228. p.
4. Babiczky B.: Az Országos Széchényi Könyvtár Mikrofilmtára. = *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1960*. Bp. 1962. 38—53. p.
5. Lengyel mikrofilm-szolgálat. = *Magy. Könyvszle*, 1959: 2., 239. p. — Zawadski, K.: Les services de microfilms en Pologne. = *Bull. de l'Unesco à l'intention des bibliothèques*, 1963:2., 89—91. p.
6. *Tájékoztató a magyar tudományos és szakkönyvtárakról és szolgáltatásairól*. 2. átdolg. és jav. kiad. Szerk. Faragó Lászlóné és Jánszky Lajos. Bp. 1962. 147 p.
7. *Az új nemzeti könyvtár működése*. Bp. 1963. 2. p.
8. uo. 3. p.
9. uo. 5—6. p.
10. Babiczky B.: A reprográfia fejlődésének fő irányai... = *Könyvt. Figyelő*, 1963:5., 223—228. p.
11. uo.
12. *Az új nemzeti könyvtár működése*. Bp. 1963. 10—13. p.
13. uo. 9—10. p.
14. Mikrokiadványok a kutatás szolgálatában. = *Tájékoztató a tudományos kutatás tervezésének, igazgatásának és szervezésének nemzetközi irodalmáról*. 1961:5., 35—42. p. Barabási Rezső: A mikromásolás néhány újabb lehetősége. = *Magy. Könyvszle*. 1961:4, 505—516. p. Tótkés László: A mikrokártya és a kutatók. = *Magy. Könyvszle*. 1963: 1—2.
15. Liste d'éditeurs de microcopies. *Bull. de l'Unesco à l'intention des bibliothèques*. 1962: 4., 213—221. p.
16. uo.
17. uo.

Die Bedeutung der Reprographie für die Zeitgemässe Nationalbibliothek

B. BABICZKY

In der Bibliotheks- und Dokumentations-Arbeit ist eine ganze Reihe von Mikrokopier- und anderen Kopier- und Vervielfältigungs-Verfahren entstanden. Diese wurden neuerdings unter dem Namen Reprographie zusammengefaßt.

Die Nationalbibliothek Széchényi verfilmt seinen Bestand seit dem Jahre 1951. In den letzten drei Jahren wurde das Mikrofilm ver-doppelt. Seitdem werden jährlich unge-f. 400 000 Mikrofilm-aufnahmen verfertigt. Der Bestand der Mikrofilm-Abteilung wurde auch verdoppelt. Ende 1963 finden sich 6320 Werke, und zwar 2 289 600 Aufnahmen (Negative) in der Sammlung und es stehen 1 600 000 Positiv—Kopien (Lesefilme) zur Verfügung.

Es sind in den letzten Jahren neben der quantitativen Entwicklung die inhaltlichen Fragen in den Vordergrund getreten. Bei den reprographischen Plänen für die im Bau befindliche neue Nationalbibliothek muß man die gesellschaftlichen Ansprüche berücksichtigen. Es ist sehr nützlich die Arbeit anderer Nationalbibliotheken, z. B. die Arbeit der Warschauer Nationalbibliothek (Biblioteka Narodowa) zu studieren.

Die Nationalbibliotheken sind ihrer Geschichte und ihrer gesellschaftlichen Lage nach sehr verschieden. Die Aufgaben einer Nationalbibliothek erfüllen in vielen Fällen andere Bibliotheken, oder eine Gruppe von Bibliotheken. Es genügt also die Beachtung der Tätigkeit der Nationalbibliotheken nicht, sondern muß man zu der Gestaltung des nationalen Mikrofilm-Programms alle andere Mikrofilm-Programme, auch Mikropublikations-Programme, bibliographische Programme usw. zur Kenntnis nehmen, welche unter verschiedenen gesellschaftlichen Umständen nationale Aufgaben lösen. Das Kopieren aller Schriftstücke, welche der zukünftigen historischen Forschung dienen, kann man von diesem Gesichtspunkt als nationale Mikrofilm-Programm betrachten. So kann man im Grunde die Mikrofilm-Programme des Unesco in verschiedenen Ländern von Süd-Amerika, Afrika und Asien als eine Serie nationaler Mikrofilm-Programme einschätzen.

Die Mikrofilm-Publikationen entlasten die Bibliotheken von der parallelen Mikrofilmung. Die Sicherheitsverfilmung soll man immer mit den wissenschaftlichen Forschungsprogrammen koordinieren. Die Publikation der Mikrofilm-Verzeichnisse bedeutet in dieser Arbeit große Hilfe. Die Mikrofilm-Programme fordern eine sorgfältige bibliographische Vorbereitung.

Bei der Gestaltung der Funktionen der neuen Nationalbibliothek sollen auch die Mikrofilm-Programme und andere reprographische Aufgaben und Methoden ausgearbeitet werden.

In den ungarischen Bibliotheken sind viele Handschriften, alte Bücher, Zeitschriften und Zeitungen vorhanden, die im Bestande der Nationalbibliothek nicht zu finden sind, die aber ihrer historischen Eigenart nach hierher gehören sollten. Auch die Bibliotheken können manche Materialien nicht entbehren, welche aber die Nationalbibliothek besitzt. Es soll die Zusammenarbeit mit den breiten Kreisen der Bibliotheken auf Grunde der Gegenseitigkeit organisiert werden.

Von den Handschriften, alten Büchern, Zeitschriften und Zeitungen der Nationalbibliothek ist es notwendig unge-f. 15—20 Millionen Mikrofilm-aufnahmen dringend zu verfertigen. Weitere 20 Millionen Aufnahmen sollten in späteren Plänen vorgesehen werden. Gleichzeitig sollte man auch die Ergänzungen zum Bestand in anderen Bibliotheken aufsuchen und verfilmen. In erster Reihe wäre es notwendig, im Rahmen eines nationalen Mikrofilm-Programms die ältere ungarische Zeitungs-Jahrgänge komplettieren und mikrokopieren in Zusammenarbeit mit anderen Bibliotheken. Die Basis dazu könnte die Zeitungs-Sammlung der Ungarischen Nationalbibliothek bedeuten.

Eine andere Aufgabe ist die Ergänzung des Bestandes der Nationalbibliothek in Form von Mikrofilmern oder andersartigen Kopien. Die Mikrofilm-Sammlung der Nationalbibliothek enthält zur Zeit nur unge-f. 10% solcher Werke, deren Originale in anderen Bibliotheken zu finden sind.

In den Leseräumen der neuen Nationalbibliothek wird eine breite Möglichkeit zur Benutzung der verschiedenen Formen von Mikrokopien geschaffen. Es ist notwendig für die Benutzer das moderne Schnellkopieren einerseits mit Hilfe der Lese-Rückvergrößerungs-Geräten,

andererseits mit direkten Kopierverfahren zu verwirklichen. Die neuen technischen Möglichkeiten — insbesondere die automatische Ausarbeitung der speziellen Schnellphotopapiere bei Tageslicht und ohne Dunkelkammer — haben eine sehr große Bedeutung für die weitere Entwicklung. Als zweckmäßigsten sind die verschiedenen elektrophotographischen Verfahren zu betrachten.

Die neue Ungarische Nationalbibliothek wird zur Fachbibliothek für ungarische Literatur und ungarische Geschichte entwickelt. In dieser Hinsicht, besonders im Zwischenbibliothekarischen Austausch-Verkehr, hat die Reprographie eine immer hervorragendere Aufgabe. Für die neue Nationalbibliothek soll man auch ein Mikropublikations-Programm ausarbeiten, das die Arbeit der Bibliotheken im In- und Auslande helfen kann. Dazu ist z.B. das Studieren der Tätigkeit der IDC in Schweden und der ACRPP in Frankreich nützlich.

Die Aufgaben im Gebiet der Buchmuseologie fördern auch die Einführung der speziellen photographischen Verfahren, wie Farbenreproduktion, Infrarot- und Ultraviolett-Photographie.

Es ist endlich festzustellen, daß die grösste Aufgabe der Nationalbibliothek — dem Umfang ihrer Sammlungen und ihrer historischen Wichtigkeit entsprechend — die Mikroverfilmung der ungarischen Zeitschriften und Zeitungen im Rahmen eines nationalen Mikrofilm-Programms ist.